

कक्षा शिक्षणमा शैक्षणिक सामाग्रीको प्रभाव

स्नातकोत्तर तह एम.एड. दोस्रो वर्षको शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन
विषयको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता

निलम ढुंगाना

परीक्षा रोल नं. : २१४०१२९/२०६६

त्रि.वि. दर्ता नं. : ३३४६०-९५

शैक्षिक वर्ष: २०६४/०६५

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग

कोसीहरैँचा, मोरङ

२०७२, चैत्र

त्रिभुवन विश्व विद्यालयद्वारा सम्बन्धन प्राप्त

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

कोसीहरैँचा, मोरङ

मिति :

विषय : सिफारिस पत्र

प्रस्तुत शोधपत्र निज निलम ढुंगानाले मेरो शैक्षिक योजना र व्यवस्थापन विषयको स्नातकोत्तर उपाधिको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि कक्षा शिक्षणमा शैक्षणिक सामाग्रिको प्रभाव विषयमा यो शोधपत्र तयार पार्नु भएको हो । प्रस्तुत शोध पत्रलाई आवश्यक मूल्यांकनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....

लक्ष्मीकुमार श्रेष्ठ

शोधनिर्देशक

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

कोसीहरैँचा, मोरङ

मिति :

त्रिभुवन विश्व विद्यालयद्वारा सम्बन्धन प्राप्त

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

कोसीहरैचा, मोरङ

मिति :

विषय : स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय, श्री सुकुना बहुमुखी क्याम्पस, कोसीहरैचा मोरङमा शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विषयलाई स्नातकोत्तर तहमा अध्ययन गर्ने छात्रा निलम ढंगानाले यस तहको उपाधिका निमित्त निर्धारित आंशिक आवश्यकता परिपूर्ति गर्न प्रस्तुत गर्नुभएको कक्षा शिक्षणमा शैक्षणिक सामाग्रिको प्रभाव विषयको शोधपत्र मूल्यांकन गर्दा यस समितिबाट स्वीकृत गरिएको छ ।

शोध मूल्यांकन समिति

क्र.सं.	नाम	पद	हस्ताक्षर
१	केशवराज भट्टराई	विभागीय प्रमुख शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग	
२	लक्ष्मीकुमार श्रेष्ठ	शोध निर्देशक	
३		सदस्य शोध समिति	
४		वाह्य परीक्षक	

मिति :

कृतज्ञता

त्रिभुवन विश्वविद्यालय अन्तरगत शिक्षाशास्त्र संकाय स्नातकोत्तर तह (एम.एड) दोस्रो वर्षको शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन मूल विषय लिएर अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि कुनै एउटा शीर्षकमा अध्ययन अनुसन्धान गरी वास्तविक रूपले तथ्याङ्क संकलन गराई शोध पत्र तयार गर्न अनिवार्य रहेको छ। कुनै पनि विषय माथि गरिने अध्ययन अनुसन्धानका लागि अरुको सहयोग अत्यन्त महत्वपूर्ण हुँदो रहेछ। सर्वप्रथम श्री सुकुना बहुमुखी क्याम्पस कोसीहरैंचा, मोरङ्गका क्याम्पस प्रमुख लगायत श्रद्धेय गुरुवर्ग, प्राध्यापक, उपप्राध्यापक, सहायक प्राध्यापक र विभिन्न विभागमा रहनु भएका कर्मचारीहरूप्रति सहयोगको लागि हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहान्छु। त्यस्तै गरी प्रस्तुत अध्ययन प्रतिवेदन लेखनका लागि मार्गनिर्देशकमा रही मलाई सुभाब र सहयोग पुऱ्याई दिनुहुने श्रद्धेय गुरु लक्ष्मीकुमार श्रेष्ठ एवम् शैक्षिक योजना व्यवस्थापन विभागका विभागीय प्रमुख उपप्राध्यापक श्री केशवराज भट्टराई ज्यूप्रतिक हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहान्छु।

यस शोधपत्र तयार गर्नका लागि मलाई निरन्तर सहयोग सल्लाह दिनु हुने र आवश्यक सामग्री समेत उपलब्ध गराइदिनु हुने सुकुना बहुमुखी क्याम्पसका कर्मचारी एवं सहकर्मी मित्रहरू प्रति पनि हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहान्छु। त्यसै गरी विभिन्न विद्यालयका विद्यालय व्यवस्थापन समिति अध्यक्ष एवम् सदस्यहरूले मौखिक रूपमा तथ्यांक संकलन गर्न सहयोग गर्नु भएकोमा हार्दिक धन्यवाद दिन चाहान्छु। नमूना छनौटमा रहेका विद्यालयका प्रधानाध्यापक ज्यूहरूले तथ्यांक संकलनका लागि गर्नु भएको सहयोग र शिक्षकहरूले प्रश्नावली भरिदिइ अध्ययनलाई सफल पारी दिनु भएकोमा हार्दिक आभार व्यक्त गर्दै यस शोधपत्रलाई पूर्णता प्रदान गर्नका लागि सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण व्यक्तिहरूलाई हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु।

अन्त्यमा यस प्रतिवेदन लेखनमा सहयोग एवम् सुभाब सल्लाह दिनु हुने श्रद्धेय गुरु, अन्य शिक्षण प्रेमी लगायत तथ्यांक संकलनमा सहयोग गर्नु हुने विभिन्न विद्यालय परिवारप्रति हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु।

निलम ढुंगाना

शोधसार

कक्षा शिक्षणमा शैक्षणिक सामग्रीको प्रभाव विषयमा तयार गरिएको यस शोधकार्यको मुख्य उद्देश्य कक्षा शिक्षणमा शैक्षणिक सामग्रीको प्रभाव विश्लेषण गर्नु रहेको छ ।

यस अनुसन्धानमा परिमाणात्मक र गुणात्मक ढाँचाको प्रयोग गरिएको छ । यस शोधपत्र तयार गर्नका लागि विद्यालयका अभिलेखबाट परिमाणात्मक तथ्यांकहरू सङ्कलनका साथै प्रश्नावली र अन्तर्वार्ताका माध्यमबाट यस शोधपत्र तयार गरिएको छ । कोसीहरैँचा नगरपालिका अन्तर्गतका ३ वटा विद्यालयहरू अध्ययनको विषयवस्तु बनाइएको छ । जुन विद्यालयका प्र.अ. ३ जना, शिक्षक ६ जना, वि.व्य.स. अध्यक्ष ३ जना र विद्यार्थी १५ जनालाई छनौट गर्नका लागि चिठ्ठा प्रणाली नमूना छनौट विधिको प्रयोग गरिएको छ । उक्त छनौटमा रहेका जनसंख्याद्वारा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने साधनको रूपमा अन्तर्वार्ता प्रश्नावली तयार पारी प्रयोग गरिएको छ । शोधकर्ता स्वयम् प्रत्यक्ष विद्यालयमा गएर विद्यालयका अभिलेखहरू र प्रत्यक्ष अन्तर्वार्ताको माध्यमबाट तथ्याङ्कहरू सङ्कलन गरी विश्लेषण गरिएको छ ।

विषयानुसारको शैक्षिक सामग्री, सन्दर्भ सामग्री उपलब्ध भए विद्यार्थीहरूको नियमितता, उत्सुकता र शिक्षकहरूको कार्यकुशलतामा समेत प्रभाव पारेको हुन्छ । शैक्षिक सामग्रीको प्रयोग सही ढंगले हुँदा सिकाई दिगो हुने हुँदा शिक्षण कार्य प्रभावकारी हुने देखिएको छ । त्यस्तै गरी समय सान्दर्भिक शैक्षिक सामग्री निर्माण र प्रयोग गर्ने, तालिमको व्यवस्था हुने तर उक्त तालिममा सिकेका सीप क्षमतालाई व्यवहारमा प्रयोग नगर्ने पाइएको छ ।

यस शोधपत्रको लागि अध्ययन अनुसन्धान गर्दा देखिएका समस्याहरू समाधान गर्ने उपायहरू लाई सुझावका रूपमा प्रत्येक विद्यालयमा शैक्षिक सामग्रीको प्रयोग सहज तरिकाले शिक्षकले गर्नु पर्ने, विद्यार्थीहरूको स्तर, उमेर मिल्दो शैक्षिक सामग्रीको व्यवस्थापन हुनुपर्ने, शैक्षिक सामग्री निर्माण तथा सङ्कलन गर्ने कार्यको व्यवस्था हुनुपर्ने, पाठ्यक्रम तथा शिक्षक निर्देशिका समयमा नै उपलब्ध हुनुपर्ने र शैक्षिक सामग्रीको व्यवस्थापनको लागि छुट्टै कोठाको व्यवस्था हुनुपर्ने सुझावहरू दिइएको छ ।

विषय सूची

शीर्षक	पृष्ठ सं.
सिफारिस पत्र	
स्वीकृति पत्र	
कृतज्ञता	
सोधसार	
विषय सूची	
तालिका सूची	

परिच्छेद एक : परिचय

१.१	अध्ययनको पृष्ठभूमी	१
१.२	समस्याको कथन	४
१.३	अध्ययनको महत्व	५
१.४	अध्ययनको उद्देश्य	६
१.५	अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरू	६
१.६	अध्ययनको परिसीमा	७

परिच्छेद दुई : सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन तथा सैद्धान्तिक खाका

२.१	सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	८
२.२	अध्ययनको सैद्धान्तिक खाका	११
२.३	पुनरावलोकनको उपादेयता	१३

परिच्छेद तीन : अध्ययन विधि

३.१	अनुसन्धानात्मक ढाँचा	१४
३.२.	जनसंख्या	१४
३.३	नमूनाको आधार	१४
३.४	नमूना छनौट विधि	१५
३.५	नमूना छनौटको आधार	१५
३.६	अनुसन्धानको साधन	१५
३.७	तथ्याङ्कका स्रोतहरू	१६

३.८	तथ्याङ्कक सङ्कलन प्रक्रिया	१७
३.९	तथ्याङ्कको विश्लेषण र व्याख्या प्रक्रिया	१७

परिच्छेद चार : नतिजाको छलफल र विश्लेषण

४.१	शैक्षिक सामाग्री प्रयोगको अवस्था	१८
४.१.१	मूल्यको आधारमा शैक्षणिक सामाग्रीको प्रयोग	१८
४.१.२.	तहगत शैक्षणिक सामाग्रीको प्रयोग	१९
४.१.३	पाठको उद्देश्यमा आधारित शैक्षणिक सामाग्रीको प्रयोग	२१
४.१.४.	विषयगत शैक्षणिक सामाग्रीको प्रयोगको अवस्था	२२
४.१.५	स्थानिय शैक्षणिक सामाग्रीको प्रयोगको अवस्था	२३
४.१.६	शैक्षणिक सामाग्रीको प्रयोगको अवस्था	२४
४.२	शैक्षणिक सामाग्रीको प्रयोगले शिक्षण सिकाईमा प्रभाव	२५
४.२.१	विषयगत शैक्षणिक सामाग्रीमा सिकाई उपलब्धि	२५
४.२.२	तहगत सिकाई उपलब्धिमा शैक्षणिक सामाग्री	२६
४.३	शैक्षणिक सामाग्रीको प्रयोग तथा व्यवस्थापनमा देखिएको समस्या	२७
४.३.१	शैक्षणिक सामाग्रीको प्रयोगमा हेलचेकयाई	२८
४.३.२	विद्यालयको भौतिक अवस्थाको कमजोरी	२९
४.३.३	शैक्षणिक सामाग्रीको प्रयोग हुन नसक्नुका कारण	३०
४.४	शैक्षिक सामग्रीको प्रयोग बढाउने उपायहरू	३१
४.५	प्राप्ति	३२

परिच्छेद पाँच : निष्कर्ष र सुझावहरू

५.१	निष्कर्ष	३४
५.२	सुझावहरू	३६
	सन्दर्भ सामाग्रीहरू	४०
	अनुसूचीहरू	४१

तालिका सूची

शीर्षक	पृष्ठ सं.
१. नमुनाको आकार	१५
२. मूल्यको आधारमा शैक्षणिक सामाग्रीमा प्रयोगको अवस्था	१९
३. तहगत शैक्षणिक सामाग्री प्रयोगको अवस्था	२०
४. पाठको उद्देश्यको आधारमा शैक्षणिक सामाग्री प्रयोगको अवस्था	२१
५. विषयगत शैक्षणिक सामाग्री प्रयोगको अवस्था	२२
६. स्थानिय शैक्षणिक सामाग्री प्रयोगको अवस्था	२३
७. शैक्षणिक सामाग्री प्रयोगको अवस्था	२४
८. विषयगत शैक्षणिक सामाग्रीमा सिकाई उपलब्धि	२६
९. तहगत शैक्षणिक सामाग्रीमा सिकाई उपलब्धि	२७
१०. शैक्षणिक सामाग्रीको प्रयोगमा हेल्चेक्राई	२८
११. विद्यालयको भौतिक अवस्था कमजोरी	२९
१२. शैक्षिक सामाग्रीको प्रयोग हुन नसक्ने कारण	३०
१३. शैक्षिक सामाग्रीको प्रयोग बढाउने उपायहरु	३१